

УДК 349.42

DOI: <https://doi.org/10.33098/3083-726X.2025.1.32.119-128>

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Коваленко Тетяна*

**доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу проблем аграрного, земельного, екологічного та космічного права Інституту держави і права імені В. М. Корецького, Національна академія наук України (м. Київ, Україна) ORCID: 0000-0002-7103-6209*

Метою статті є аналіз тенденцій розвитку аграрного законодавства України протягом 2024 року з метою з'ясування особливостей реалізації принципу його екологізації з урахуванням необхідності проведення адаптації національного законодавства до *acquis* ЄС в умовах воєнного стану. Методика включає комплексний аналіз та узагальнення наявного науково-теоретичного матеріалу, а також формулювання відповідних висновків та рекомендацій. Під час дослідження використовувалися такі методи наукового пізнання: порівняльно-правовий, системно-структурний, аналізу та синтезу, історичний метод. У процесі дослідження встановлено, що впродовж 2024 року в аграрному законодавстві України відбулася низка змін, спрямованих на зменшення негативного впливу сільськогосподарської діяльності на довкілля. Негативний вплив сільськогосподарського виробництва на довкілля визнається також однією із ключових проблем сьогодення в низці правових актів програмного характеру, які були схвалені розпорядженнями Уряду України у 2024 році. Одним із напрямків оновлення аграрного законодавства з метою зменшення негативного впливу сільськогосподарської діяльності на природні ресурси у 2024 році стало удосконалення економіко-правових механізмів охорони та раціонального використання земель як основного національного багатства України. Прийняття нових законів та підзаконних нормативно-правових актів, оновлення чинної нормативно-правової бази насамперед обумовлювалося необхідністю адаптації українського законодавства до вимог ЄС у частині зменшення негативного впливу діяльності в аграрній сфері на навколишнє природне середовище та підвищення якості й безпечності продуктів харчування. В процесі проведеного дослідження з'ясовано, що окремі законодавчі новели аграрного законодавства зменшують екологічні вимоги у сфері ведення сільськогосподарського виробництва, що обумовлено воєнним станом та необхідністю забезпечення виробництва сільськогосподарської сировини для української промисловості в умовах ведення бойових дій. Результати дослідження можуть бути використані у науково-дослідній сфері – для подальшої розробки проблем реалізації принципу екологізації аграрного законодавства України, а також у нормотворчій роботі – при підготовці проектів нормативно-правових актів, спрямованих на удосконалення законодавчого регулювання мінімізації негативного впливу сільськогосподарської діяльності на довкілля в Україні.

Ключові слова: аграрне право; аграрне законодавство; адаптація законодавства до *acquis* ЄС; воєнний стан; екологізація аграрного законодавства; землі сільськогосподарського призначення; сільськогосподарське виробництво; сільськогосподарська продукція; принципи аграрного права; якість і безпечність сільськогосподарської продукції.

© Коваленко Т., 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Коваленко Т. Екологізація аграрного законодавства України в умовах воєнного стану. *Art of Justice*. Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2025. Вип. 1(32). С. 119-128. DOI: <https://doi.org/10.33098/3083-726X.2025.1.32.119-128>

Постановка проблеми

Однією з Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р., є подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства. Засобом забезпечення збалансованості економічного, соціального та

екологічного вимірів сталого розвитку України в умовах євроінтеграції та воєнного стану є екологізація аграрного законодавства України.

В аграрно-правовій науці України вживаються різні терміни – «екологізація аграрного права», «екологізація аграрного законодавства», «екологізація аграрного виробництва». Не заперечуючи можливості використання вказаних термінів, варто підтримати позицію В. М. Єрмоленка, який вказує, що екологізація аграрного виробництва відображає більшою мірою економічні та технологічні аспекти, тому доцільніше сформулювати принцип екологізації аграрного законодавства (Yermolenko, 2021).

В юридичній науці України екологізацію законодавства пропонується розуміти як системний процес трансформації правових норм, що передбачає інтеграцію екологічних принципів, вимог та правил, які враховують закони природи, до нормативно-правових актів тих галузей законодавства, що регулюють господарську та інші види діяльності, які впливають або можуть вплинути на навколишнє природне середовище, з метою забезпечення сталого використання природних ресурсів, збереження екологічної рівноваги та забезпечення екологічної безпеки (Липницька, 2024, с. 73). При цьому М. В. Краснова наголошує, що екологізація національного законодавства є процесом впровадження норм екологічного права в акти тих галузей законодавства, які регулюють управлінську, господарську, рекреаційну та іншу діяльність у тій мірі, в якій такі види діяльності впливають на навколишнє природне середовище (Краснова, 2016, с. 106). На думку В. І. Андрейцева, процес екологізації окремих галузей законодавства тісно пов'язаний із впровадженням різних вимог, правил і нормативів екологічної безпеки як у матеріально-правові, так і процесуально-правові норми та приписи (Андрейцев, 2002, с. 60).

В національній аграрно-правовій доктрині екологізацію аграрного законодавства визначають як концептуальний напрям його сучасного розвитку, що передбачає втілення екологічних принципів та вимог у змісті нормативно-правових актів, які регулюють сільськогосподарську виробничу діяльність, суть якої полягає передусім у формуванні на основі загальних принципів та ідей охорони навколишнього природного середовища і раціонального природокористування якісно нових правових приписів, що забезпечуватимуть спеціалізоване правове регулювання аграрних відносин (Багай, 2010, с. 16); як втілення екологічних імперативів у змісті аграрно-правових та інших норм, які регламентують виробничо-господарську діяльність аграрних виробників (Кравець, 2013, с. 128).

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблеми екологізації окремих галузей законодавства досліджували представники науки екологічного права, а саме: В. І. Андрейцев, А. П. Гетьман, Н. Р. Кобецька, М. В. Краснова, В. Л. Мунтян, Ю. С. Шемшученко та інші вчені. Питання екологізації аграрного законодавства були предметом дослідження Н. О. Багай, В. М. Єрмоленка, Н. В. Кравець, Т. В. Курман, О. О. Погрібного, В. І. Семчика, Н. І. Титової, О. М. Туєвої, В. Ю. Уркевича та інших вчених. Так, поняття та зміст екологізації аграрного виробництва розглядали Т. В. Курман та О. М. Туєва (Курман, Туєва, 2012), поняття та зміст принципу екологізації аграрного виробництва як принципу аграрного права досліджувала Н. В. Кравець (Кравець, 2013), суть та напрями екологізації аграрного законодавства України досліджували В. М. Єрмоленко (Yermolenko, 2021) та Н. О. Багай (Багай, 2010). Разом із цим, потребують подальшого дослідження особливості реалізації принципу екологізації аграрного законодавства України в умовах євроінтеграції та воєнного стану.

Мета статті

Мета статті полягає в з'ясуванні особливостей реалізації принципу екологізації аграрного законодавства України шляхом аналізу тенденцій його розвитку протягом 2024

року в умовах воєнного стану та з урахуванням необхідності адаптації національного законодавства до *acquis* ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження

Впродовж 2024 року в аграрному законодавстві України відбулася низка змін, спрямованих на зменшення негативного впливу сільськогосподарської діяльності на довкілля. Прийняття нових законів та підзаконних нормативно-правових актів, оновлення чинної нормативно-правової бази насамперед обумовлювалося необхідністю адаптації українського законодавства до вимог ЄС в частині зменшення негативного впливу діяльності в аграрній сфері на навколишнє природне середовище та підвищення якості й безпечності продуктів харчування. Так, 17 грудня 2024 р. було прийнято Закон України «Про державне регулювання сфери захисту рослин», який набуде чинності з 17 січня 2028 р. та замінить Закони України «Про карантин рослин» від 30 червня 1993 року та «Про захист рослин» від 14 жовтня 1998 р. Прийняття цього Закону дозволить досягти системної сумісності законодавства України із законодавством ЄС у сферах захисту рослин, а також застосування і обігу засобів захисту рослин, що сприяє екологізації приписів аграрного законодавства України. Вказаний Закон імплементує 18 актів права ЄС, зокрема у сфері санітарних і фітосанітарних заходів, спрямований на реалізацію Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію з ЄС, а також на виконання зобов'язань у межах переговорного Розділу 12 «Продовольча безпека, ветеринарна та фітосанітарна політика», гармонізуючи українське законодавство з європейськими стандартами. Зокрема, ним передбачено такі новели: створення державних реєстрів у сфері захисту рослин; оновлення правил для імпорту, зберігання та застосування рослинної продукції; забезпечення простежуваності для рослин і засобів захисту рослин, зокрема запроваджуються обов'язкові паспорти рослин і реєстрація всіх етапів обігу; приватні суб'єкти отримують повноваження на видачу паспортів, маркування пакувального матеріалу, навчання з поводження із засобами захисту рослин тощо. Цей Закон також посилює фітосанітарні перевірки рослин, захисні заходи проти шкідливих для рослин організмів та вводить європейську модель навчання осіб, які відповідальні за захист рослин. Контроль здійснюватиметься відповідно до Регламенту (ЄС) №2017/625, який визначає загальні вимоги до методів державного контролю.

До новел аграрного законодавства, які сприяють його екологізації, належить також прийнятий 22 серпня 2024 р. Закон України «Про виноград, вино та продукти виноградарства», який набуде чинності з 01 січня 2026 р. та замінить Закон України «Про виноград та виноградне вино» від 16 червня 2005 р. Цей Закон розроблений з метою приведення у відповідність норм галузевого законодавства до вимог міжнародних правил виробництва продуктів виноградарства й виноробства та імплементатії положень Регламентів (ЄС) № 1308/2013, № 251/2014, № 2019/33, № 2018/274, № 2021/2117 та Постанови (ЄС) № 2018/273 щодо ведення виноградарства та виноробства, енологічних практик, виробництва ароматизованих винних продуктів, використання і захисту географічних зазначень вин, ароматизованих винних продуктів та контролю у сфері виноградарства та виноробства, а також створення сприятливих умов для розвитку суб'єктів господарювання всіх форм власності та виробництва високоякісної продукції. Введення в дію нового Закону не матиме негативного впливу на екологію та навколишнє природне середовище, обсяг природних ресурсів, рівень забруднення атмосферного повітря, води, земель, зокрема забруднення утвореними відходами. Зокрема, у ст. 20 вказаного Закону врегульовано питання поводження із побічними продуктами при виробництві продуктів виноградарства. Передбачається, що утворені при виробництві продуктів виноградарства залишки є побічними продуктами та можуть використовуватися виключно: 1) шляхом повторного забродження виноградних вичавок для подальшої дистиляції або для виробництва пікету для дистиляції; 2) для дистиляції; 3) для

виробництва спирту або спиртних напоїв. Побічні продукти, не використані в один із вказаних способів, підлягають обов'язковій утилізації виробником продуктів виноградарства, при виробництві яких вони утворилися. Не допускається використання побічних продуктів для виробництва продуктів, призначених для безпосереднього споживання кінцевим споживачем, крім спирту, спиртних напоїв і пікету. Побічні продукти в обов'язковому порядку підлягають дистиляції або утилізації.

Низка законодавчих новел у 2024 році була спрямована на забезпечення якості та безпечності сільськогосподарської продукції, що є гарантією конституційного права кожного на життя (ст. 27 Конституції України), здоров'я (ст. 49 Конституції України), достатнє харчування (ст. 48 Конституції України) та інформацію про якість продуктів харчування (ст. 50 Конституції України). Якісні та безпечні продукти харчування є умовою забезпечення внутрішньої екологічної безпеки людини. Так, 4 вересня 2024 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підвищення безпечності та якості харчових продуктів», який набуде чинності з 07 листопада 2025 р. Цей Закон врегулює питання, що стосується безпечності та якості харчових продуктів, та імплементує Регламент ЄС №1925/2006 щодо трансжирних кислот, крім трансжирних кислот, що містяться в жирі тваринного походження. За висновками експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я, вживання пальмової олії призводить до ожиріння і розвитку хронічних захворювань в глобальному масштабі, а її виробництво завдає шкоди природі. Споживання трансжирів знижує рівень корисного холестерину високої щільності у крові і збільшує рівень холестерину низької щільності, який осідає на стінках артерій і призводить до інфаркту. ВООЗ оцінює, що щороку 500 000 людей в усьому світі гинуть через серцево-судинні хвороби, які розвинулись через надмірне споживання трансжирів. Законом запроваджується, зокрема: граничний вміст трансжирних кислот у харчових продуктах (не більше ніж 2 грами на 100 грамів загальної кількості всіх жирів, що містяться в харчовому продукті); заборона використання пальмової олії у традиційних молочних продуктах; заборона використання гідрогенізованої пальмової олії та інших гідрогенізованих рослинних жирів у дитячому харчуванні; заборона використання гідрогенізованої пальмової олії у харчових продуктах (кондитерські вироби: шоколад, морозиво тощо); зобов'язання операторів ринку при постачанні харчових продуктів іншим виробникам надавати інформацію про кількість трансжирних кислот у таких продуктах; чітке та зрозуміле маркування харчової продукції, що містить пальмову олію.

5 грудня 2024 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення регулювання виробництва та обігу дієтичних добавок, врегулювання інших питань у сфері охорони здоров'я», який набуде чинності з 27 вересня 2025 р. Цей Закон спрямований на імплементацию Директиви Європейського Парламенту та Ради від 10 червня 2002 р. № 2002/46/ЄС «Про наближення законодавства держав-членів стосовно харчових добавок». Законом встановлюється нове поняття дієтичної добавки, яка визначається як харчовий продукт, що: призначений для споживання в невеликих визначених кількостях як доповнення до звичайного раціону, окремо або в комбінації з іншими харчовими продуктами; є концентрованим джерелом вітамінів, мінеральних речовин або інших речовин із поживним чи фізіологічним ефектом; реалізується дозовано як фасований харчовий продукт у формі капсул, пастилок, пігулок, саше, ампул з рідинами, пляшок для крапельного дозування чи в інших схожих формах рідин та/або порошків. Законом врегулюється процедура надання повідомлень про введення в обіг дієтичних добавок, ведення переліку таких повідомлень і розміщення його на офіційному вебсайті компетентного органу. Також посилюється юридична відповідальність за виробництво та реалізацію дієтичних добавок, що не відповідають вимогам законодавства. Внесення змін до чинного законодавства щодо дієтичних добавок є важливим кроком на шляху до впорядкування ринку та його гармонізації з європейськими вимогами. Чітке визначення термінів, контроль за складом та дозуванням,

а також прозорий механізм введення продукції в обіг забезпечать підвищення довіри споживачів і створюють рівні умови для всіх учасників ринку.

Водночас варто відзначити також законодавчі новели аграрного законодавства, які зменшують екологічні вимоги у сфері ведення сільськогосподарського виробництва, що обумовлено воєнним станом та необхідністю забезпечення виробництва сільськогосподарської сировини для української промисловості в умовах ведення бойових дій. Так, 23 квітня 2024 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо поширення сортів бавовнику в Україні», який набув чинності з 16 травня 2024 р. Він спрямований на створення сприятливих умов для обігу насіння найкращих сортів бавовнику в Україні, а також підтримку відновлення важливої галузі сільського господарства з метою забезпечення ресурсних потреб вітчизняної промисловості, передусім на період воєнного стану та протягом трьох років з дня його завершення або скасування. Станом на 2024 рік у Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні, містилися відомості лише щодо двох сортів бавовника. Вітчизняні наукові селекційні установи не спроможні запропонувати для галузі адаптовані сорти бавовника з показниками технологічних якостей, що забезпечать високі стандарти отриманої сировини для подальшої переробки. Водночас сучасні кліматичні умови, що склалися в Україні, дозволяють використовувати бавовник як альтернативну сільськогосподарську культуру на заміну інших, для яких високі температури призводять до втрат урожайності, а іноді – до повної загибелі посівів. Законом внесено низку змін до Законів України «Про охорону прав на сорти рослин», «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів», «Про насіння і садивний матеріал», згідно з якими тимчасово, на період дії воєнного стану в Україні та до дня набрання чинності Законом України «Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за розміщенням на ринку генетично модифікованих організмів і продукції» від 23 серпня 2023 р., при ввезенні на митну територію України, дослідженні, державній апробації (випробуванні), промислового виробництва та введенні в обіг генетично модифікованого бавовнику, а також продукції, виробленої з його використанням, не вимагаються державна реєстрація ГМО та дозволи, передбачені цим Законом. Також передбачається спрощення процедури ввезення та обігу на території України сортів бавовника, процедури державної реєстрації сортів та/або державної реєстрації прав на сорти бавовника без проведення кваліфікаційної експертизи, а також процедури введення в обіг насіння сортів бавовника та його використання без проведення сертифікації насіннєвого матеріалу.

Негативний вплив сільськогосподарського виробництва на довкілля визнається однією із ключових проблем сьогодення в низці правових актів програмного характеру, які були схвалені розпорядженнями Уряду України у 2024 році. Так, Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1163-р було схвалено Стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року. Ця Стратегія розроблена з урахуванням потреби в удосконаленні державної політики у сфері сільського господарства та сільських територій, зокрема надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС та інших міжнародних зобов'язань. Вона визначає основні пріоритетні цілі, що сприятимуть досягненню загальних цілей в економічній, екологічній та соціальній сферах відповідно до Плану України для реалізації ініціативи Європейського Союзу Ukraine Facility, запровадженої Регламентом (ЄС) Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 29 лютого 2024 р. № 2024/792.

Відповідно до Плану України, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 р. № 244, ця Стратегія зосереджена, зокрема, на визначенні базових і цільових показників екологічних і кліматичних дій. Так, Стратегією визнається за необхідне забезпечити сталий розвиток галузі рибальства та аквакультури в Україні в умовах змін клімату, збереження та збільшення обсягу природних запасів водних біоресурсів, зменшення імпоротної залежності, підвищення конкурентоспроможності,

сприяння інвестиціям, збільшення виробництва рибних продуктів на основі екологічної стійкості та збалансування економічних, екологічних і соціальних інтересів, запобігання незаконному, незареєстрованому та нерегульованому рибальству, здійснення заходів щодо безпечного впровадження в аквакультуру нетипових та місцевих видів водних організмів, сприяння залученню інвестицій для розвитку галузі рибальства та аквакультури. Передбачається також, що для можливості підтримування виробниками належних сільськогосподарських та екологічних умов на основі досвіду держав-членів ЄС мають визначатися необхідні мінімальні вимоги з урахуванням конкретних характеристик відповідних районів, включно із ґрунтово-кліматичними умовами, існуючими системами ведення сільського господарства, землекористуванням, сівоzmінами, методами ведення сільського господарства та структурами фермерських господарств.

Крім цього, в Стратегії визначена Стратегічна ціль 5, якою є «Кліматично орієнтоване сільське господарство: пом'якшення наслідків змін клімату та адаптація до них». Планується, що повоєнний розвиток сільського господарства має здійснюватися з урахуванням змін клімату, на принципах ощадливого використання природних ресурсів виробниками сільськогосподарської продукції; має забезпечуватися відповідність внесення добрив та засобів захисту рослин вимогам ЄС та рівня їх використання відповідному рівню в державах-членах ЄС; планується збільшення площ земель, зайнятих під органічне виробництво, та обсягів виробництва органічної продукції; пропонується посилити контроль за використанням генетично модифікованих організмів.

До правових актів програмного характеру, що сприяють екологізації аграрного законодавства України, відноситься також схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 р. № 684-р Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 року. В цьому акті серед викликів та загроз у забезпеченні продовольчої безпеки, які можуть істотно знизити її рівень, зазначено, зокрема, екологічні ризики, які зумовлені кліматичними змінами та антропогенним впливом, зниженням запасів води, збільшенням кількості деградованих земель і надмірним застосуванням азотних добрив та засобів захисту рослин, наявністю надмірної розораності земель, порушенням екологічно збалансованого співвідношення земельних угідь, забрудненням ґрунтів небезпечними речовинами та відходами, відсутністю або недостатньою кількістю потужностей (об'єктів) з оброблення, переробки побічних продуктів тваринного походження, збільшенням викидів парникових газів, поширенням використання екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і неконтрольованим вивільненням генетично модифікованих організмів у навколишнє природне середовище, наявністю інцидентів та забрудненням земель вибухонебезпечними предметами, негативним впливом вибухонебезпечних речовин. Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392, передбачено, що для гарантування достатку і безпеки громадян необхідні ресурси, які у разі залучення та ефективного використання зовнішніх джерел можуть забезпечити стале і динамічне економічне зростання. Для цього необхідно, зокрема, забезпечити екологічно орієнтований розвиток агропромислового комплексу.

На екологізацію аграрного законодавства спрямована також Державна цільова економічна програма розвитку тваринництва на період до 2033 року, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 січня 2025 р. № 76-р. У вказаному акті звертається увага, що конкурентні позиції українських сільськогосподарських продуктів на зовнішніх ринках є нестабільними внаслідок незавершеності процесів адаптації до європейських вимог щодо безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, екологічних вимог до виробництва, стандартів благополуччя тварин, значного коливання цін на світовому ринку, нестійкості торговельних відносин з країнами-імпортерами. Низькі темпи техніко-технологічного оновлення виробництва, погіршення матеріальної бази, застосування застарілих технологій негативно впливають на ефективність виробництва та можуть негативно вплинути на стан навколишнього природного середовища, здоров'я людей. За таких

обставин слід зважати на перспективи розвитку тваринництва у світі та ЄС, які охоплюють різноманітні аспекти відповідно до положень Європейського зеленого курсу і Спільної аграрної політики, та основні Цілі сталого розвитку, визначені в програмних документах ООН щодо тваринництва: «Ні голоду», «Чиста вода та належні санітарні умови», «Гідна праця та економічне зростання», «Відповідальне споживання та виробництво», «Боротьба зі зміною клімату», «Збереження екосистем суші», що передбачають сталість та зменшення впливу на стан навколишнього природного середовища (зростаючий попит споживачів на продукти, що вироблені з дотриманням принципів сталого розвитку і екологічної безпеки, а також на органічні продукти; розвиток та впровадження найкращих доступних технологій та методів управління, а також кращих практик в галузі тваринництва для зменшення впливу на стан навколишнього природного середовища; впровадження принципів кругової економіки; моніторинг та запобігання забрудненню; збереження та відновлення біорізноманіття, мінімізація відходів). Зазначена вище Концепція спрямована на формування ефективної тваринницької галузі відповідно до вимог і стандартів ЄС, задоволення потреб внутрішнього ринку у безпечних харчових продуктах. Важливою складовою є впровадження сучасних технологій, які сприяють зменшенню забруднення навколишнього середовища, а також дотримання екологічних принципів, орієнтованих на збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь. Передбачається, що виконання Програми дасть можливість забезпечити: поступальний розвиток галузі тваринництва та продовольчий суверенітет держави з дотриманням екологічних вимог і сталий розвиток сільських територій; дотримання екологічних вимог суб'єктами господарювання, що сприятиме екологічній безпеці громадян як на національному, так і на місцевому рівні; збільшення обсягу валового виробництва продуктів тваринництва всіма категоріями господарств, зокрема органічного та екологічно чистого виробництва.

Одним із напрямків оновлення аграрного та земельного законодавства з метою зменшення негативного впливу сільськогосподарської діяльності на природні ресурси у 2024 році стало удосконалення економіко-правових механізмів охорони та раціонального використання земель як основного національного багатства України. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 23 січня 2024 р. № 80 викладено в новій редакції Порядок користування землями водного фонду. Цей Порядок визначає механізм користування землями водного фонду, виконання комплексу водоохоронних заходів і проведення експлуатаційних робіт для створення сприятливих умов утримання таких земель. З метою охорони земель водного фонду, водних об'єктів та пов'язаних із ними природних ресурсів вказаним Порядком передбачається, що користування землями прибережних захисних смуг уздовж річок, навколо водойм і на островах здійснюється у режимі обмеженої господарської діяльності. В новій редакції Порядку вилучені приписи щодо надання земель водного фонду у постійне та тимчасове користування, а також розширено перелік робіт, які можуть проводитися на землях водного фонду та обмежень у використанні, зокрема щодо заборони випалювання сухої рослинності або її залишків. Крім того, Порядком передбачено, що державний контроль за дотриманням вимог законодавства про охорону земель здійснюється Держекоінспекцією та її територіальними органами у межах повноважень, визначених законом.

З метою удосконалення проведення державного контролю і нагляду у сфері раціонального використання земель та ґрунтів як невід'ємної складової довкілля та цінного природного ресурсу Постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 р. № 848 затверджено Порядок проведення моніторингу земель і ґрунтів. Цей Порядок визначає механізм здійснення моніторингу земель і ґрунтів, який проводиться з метою своєчасного виявлення зміни стану земель, забруднення і властивостей ґрунтів, оцінки здійснення заходів з охорони земель, збереження та відтворення родючості ґрунтів, запобігання впливу негативних процесів і ліквідації наслідків такого впливу. Моніторинг земель і ґрунтів є складовою частиною державної системи моніторингу довкілля.

Реалізація цієї постанови Уряду забезпечить проведення моніторингу земель і ґрунтів, що дозволить підвищити ефективність державного регулювання у сфері земельних відносин. Постанова набирає чинності одночасно із Законом України від 20 березня 2023 року № 2973-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля», а саме через шість місяців з дня скасування чи припинення воєнного стану в Україні.

З метою відновлення земель та підвищення їх продуктивності постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2024 р. № 628 були внесені зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам, які використовують меліоровані землі, та організаціям водокористувачів. Державна підтримка націлена на підвищення ефективності ведення сільського господарства в умовах змін клімату, стимулювання збільшення використання меліорованих земель, відновлення роботи непрацюючих насосних станцій та відповідне збільшення виробництва сільськогосподарської продукції.

Висновки

Отже, впродовж 2024 року в аграрному законодавстві України відбулася низка змін, спрямованих на зменшення негативного впливу сільськогосподарської діяльності на довкілля, що сприяє його екологізації (врегульовано на рівні спеціального закону сферу захисту рослин, оновлено закон про виноград, вино та продукти виноградарства, удосконалено регулювання виробництва та обігу дієтичних добавок, інших питань у сфері охорони здоров'я, законодавчо закріплено граничний вміст трансжирних кислот у харчових продуктах з метою підвищення безпечності та якості харчових продуктів та ін.). Негативний вплив сільськогосподарського виробництва на довкілля визнається однією із ключових проблем сьогодення в низці правових актів програмного характеру, які були схвалені розпорядженнями Уряду України у 2024 році (Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року, Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 року, Державна цільова економічна програма розвитку тваринництва на період до 2033 року). Одним із напрямків оновлення аграрного законодавства з метою зменшення негативного впливу сільськогосподарської діяльності на природні ресурси у 2024 році стало удосконалення економіко-правових механізмів охорони та раціонального використання земель як основного національного багатства України. Прийняття нових законів та підзаконних нормативно-правових актів, оновлення чинної нормативно-правової бази насамперед обумовлювалося необхідністю адаптації українського законодавства до вимог ЄС у частині зменшення негативного впливу діяльності у аграрній сфері на навколишнє природне середовище та підвищення якості й безпечності продуктів харчування. Водночас варто відзначити також законодавчі новели аграрного законодавства, які зменшують екологічні вимоги у сфері ведення сільськогосподарського виробництва, що обумовлено воєнним станом та необхідністю забезпечення виробництва сільськогосподарської сировини для української промисловості в умовах ведення бойових дій (дозвіл на ввезення на митну територію України, дослідження, державну апробацію, промислове виробництво та введення в обіг генетично модифікованого бавовнику, а також продукції, виробленої з його використанням, без державної реєстрації та отримання відповідних дозволів).

Перспективи подальших наукових розвідок

Стаття може бути основою для подальших комплексних досліджень особливостей реалізації принципу екологізації аграрного законодавства України в умовах воєнного стану, а також перспектив адаптації національного аграрного законодавства до *acquis* ЄС.

Список використаних джерел

1. Yermolenko V. The principle of environmentalization in agrarian law. *Law. Human. Environment*. 2021. Vol. 12, No 2. P. 13–19.
2. Липницька Є. О. Загально-теоретичні засади екологізації законодавства України в умовах євроінтеграції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 1 (54). С. 71–75.
3. Краснова М. Принцип екологізації національної правової системи України: науково-методологічні аспекти. *Екологічне право України*. 2016. № 1-2. С. 106–108.
4. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки : навч. та наук.-практ. посіб. Київ : Знання-Прес, 2002. 332 с.
5. Багай Н. О. Екологізація аграрного законодавства України: суть та напрями. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. Вип. 25. С. 158–162.
6. Кравець Н. В. Щодо поняття та змісту принципу екологізації аграрного виробництва як принципу аграрного права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-1 (2). С. 127–130.
7. Курман Т. В., Туєва О. М. Щодо поняття та змісту екологізації аграрного виробництва. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів та природокористування. Серія «Право»*. 2012. Вип. 173. Ч. 2. С. 74–79.

References

1. Yermolenko, V. (2021). The principle of environmentalization in agrarian law. *Law. Human. Environment*, 12 (2), 13–19.
2. Lypnytska, Ye. O. (2024). Zahalno-teoretychni zasady ekolohizatsii zakonodavstva Ukrainy v umovakh yevrointehratsii [General theoretical principles of greening the legislation of Ukraine in the context of European integration]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. 1 (54), 71–75. (in Ukrainian).
3. Krasnova, M. (2016). Pryntsyp ekolohizatsii natsionalnoi pravovoi systemy Ukrainy: naukovometodolohichni aspekty [The principle of ecologization of the national legal system of Ukraine: scientific and methodological aspects]. *Ekolohichne pravo Ukrainy*, 1-2, 106–108. (in Ukrainian).
4. Andreitsev, V. I. (2002). Pravo ekolohichnoi bezpeky: navch. ta nauk.-prakt. Posib [Law of ecological safety: educational and scientific-practical manual]. Znannia-Pres, Kyiv. (in Ukrainian).
5. Bahai, N. O. (2010). Ekolohizatsiia ahrarnoho zakonodavstva Ukrainy: sut ta napriamy [Greening of the agricultural legislation of Ukraine: essence and directions]. *Aktualni problemy vdoshkonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy*, 25, 158–162. (in Ukrainian).
6. Kravets, N. V. (2013). Shchodo poniattia ta zmistu pryntsyphu ekolohizatsii ahrarnoho vyrobnytstva yak pryntsyphu ahrarnoho prava [On the concept and content of the principle of ecologization of agricultural production as a principle of agrarian law]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Yurysprudentsiia*, 6-1(2), 127–130. (in Ukrainian).
7. Kurman, T. V., Tuieva O. M. (2012). Shchodo poniattia ta zmistu ekolohizatsii ahrarnoho vyrobnytstva [On the concept and content of ecologization of agricultural production]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv ta pryrodokorystuvannia. Seriia «Pravo»*, 173 (2), 74–79. (in Ukrainian).

ECOLOGIZATION OF AGRARIAN LEGISLATION OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE

Tatiana Kovalenko*

*Doctor of Law, Professor, Leading Researcher Department of Agrarian, Land, Environmental and Space Law V. M. Koretsky Institute of State and Law, National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

The purpose of the article is to analyze the trends in the development of Ukrainian agrarian legislation during 2024 to clarify the features of the implementation of the principle of its greening, considering the need to adapt national legislation to the EU acquis under martial law. The methodology includes a comprehensive analysis and generalization of the available scientific and theoretical material and the formulation of relevant conclusions and recommendations. During the research, such methods of scientific knowledge were used: comparative-legal,

systemic-structural, analysis and synthesis, historical method. The study found that during 2024, several changes were made to the agrarian legislation of Ukraine aimed at reducing the negative impact of agricultural activity on the environment. The negative impact of agricultural production on the environment is also recognized as one of the key problems of today in several legal acts of a programmatic nature, which were approved by the orders of the Government of Ukraine in 2024. One of the areas of updating the agrarian legislation to reduce the negative impact of agricultural activity on natural resources in 2024 was the improvement of economic and legal mechanisms for the protection and rational use of land as the main national wealth of Ukraine. During the research, it was found that certain legislative amendments to the agrarian legislation reduce environmental requirements in the field of agricultural production, which is due to martial law and the need to ensure the production of agricultural raw materials for Ukrainian industry in conditions of hostilities. The results of the study can be used in the scientific and research sphere – for further development of problems of implementing the principle of greening the agrarian legislation of Ukraine, as well as in normative work - in the preparation of draft regulatory acts aimed at improving the legislative regulation of minimizing the negative impact of agricultural activity on the environment in Ukraine.

Key words: adaptation of legislation to the EU acquis; agricultural land; agrarian law; agrarian legislation; agricultural production; agricultural products; greening of agrarian legislation; martial law; principles of agrarian law; quality and safety of agricultural products.

Дата першого надходження статті до видання: 15.09.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.10.2025
Дата публікації: 10.02.2026